"Att inte skaffa barn är bra för klimatet. Jag tror inte att det är en populär sak att säga. Men vi är kanske för många på jorden. Ärmissnöjda om vi konsumerar som vi gör idag."

”Alla kvinnor uppfostras till att vilja skaffa barn”

Frivilligt barnlös I Sofi Oksanens nya roman är människorna redo att betala dyrt för att få ett barn. Själv har hon aldrig känt att föräldraskap skulle ge livet mening. SvD möter henne hemma i Helsingfors.

Text: Annakaisa Suni Foto: Anna Autio

Ett kvinnoansikte växer mellan en annan kvinnas sårade ben på målningen som täcker en hel vägg i Sofi Oksanens arbetsdagsljuset i Helsingfors. Ett tredje kvinnohuvud ligger på en tub.

På andra sidan tillgänsbeen hänger ungdomsporträtt på Sofi Oksanens föräldrar/vaktare, estniska motbilderna. På apaskelranen gömmar ikoner i flera radier.

Finlands mest framgångsrika författare har lagar berojtj och kryddiga köttpräuger till tes. Men innan vi åter måste jag ställa lite frågor om hennes privatliv.

Sofi Oksanen är frivilligt barnlös. Just i den här intervjun känns det relevant. Hennes nya roman "Hundparken" skildrar ukrainska barnfabriker där donatorerna och surrogaterna rätt till sin kropp för ge vika för vänsterländska para barnlängtan.

– Jag tror att alla kvinnor i vårt samhälle uppfostras till att vilja skaffa barn. Men jag var aldrig intresserad av att leka med babydockor, säger Sofi Oksanen.

Hon visste tidigt att hon skulle bli författare. Det är författarskapet som är meningen med hennes liv. Och det är som författare hon hittar till samhället.

Att skriva är att skärdepela på pappet, enligt Sofi Oksanens definition.

– För mig är det en främmande tanke att se min egen betydelse genom eventuella barn.

"Hundparken" handlar om Olenka, en flytta modell som avancerat till chef i babybranschen, och om äggcellsdonatorn Darja, stjärnan i Olenkas stall. Kvinnorna återförenas i en hundpark i Helsingfors när åtren blivit för fula, förtroenden svikits för många gånger.

Sofi Oksanen blev intresserad av industrin kring barnlöshet redan när hon gjorde research för sin första roman "Norma". I Ukraina finns i dag över 50 sperrmver som lockar barnlängtande kunder. Landets lagstiftning är en av de mest liberala i internationell jämförelse, trots att den ortodoxa kyrkans inflytande är stort och könsrollerna i landet traditionella.

Oksanen läste forskningsrapporter och pratade med människor som varit med i branschen i olika roller. I "Hundparken" vilke hon fokuserar på de unga kvinnorna som donerar sina äggceller.

Kunden kan antingen välja bära och föda barnet som kommit till av donerade celler, eller så kan man använda en tredje kvinna som surrogatmamma.

– Donatorerna är historiens anonyma kvinnor, vars erfarenheter borde få komma fram. Det finns många problem med branschen, och för att något ska förändras måste människor känna till detset.

En kvinnas kropp kan säljas på många sätt. Sofi Oksanens internationella genombrott "Utrensning" handlade om Zara, som lockades till Berlin efter Sovjetunionens fall, våldtogs, förnedrades och tvingades till prostitution.

I "Hundparken" förvistas Darja snarare vara en madonna, en kysk vägledarinna som

■ Fakta | **Surrogatmödraskap i Sverige**

■ **Surrogatmödraskap** är förbjudet i den svenska hälso- och sjukvården. Det är dock möjligt att anlita en surrogatmamma och/eller äggcellsdonator utomlands. IVF-behandlingar med donerade ägg och spermier görs i Sverige. Sedan 2019 är de även tillåtna hos privata kliniker.

■ **I Sverige är** det endast tillåtet med öppen donation, vilket betyder att barnet vid 18 års ålder har rätt att ta del av donatorns identitet. Barnet och donatorn har dock ingna ekonomiska eller juridiska skyldigheter gentemot varandra.

■ **I till exempel** Ukraina rörs donatorns identitet inte ens när barnet är vuxet.

Sofi Oksanen har bott i studsdelen Berghäll i 25 år. Hemmakontoret **[illegible]ng. Om någon blir förvånad över att se mig här ber den personen förmodligen inte i Berghäll själv.”**

ger kunderna livets gåva utan att sex behöver blandas in.

Kunderna granskar Darjas kroppsbyggnad och skolbetyg, de vill se bilder på hennes föräldrar och försäkra sig om att ingen i hennes familj nägonsin haft fysiska sjukdomar eller mentala problem. De vill se hennes gå mer i spagat och de stoppar handen i hennes mun för att kontrollera hennes tänder.

Det är fiktion – men kunderna höga krav är något som återkommer i de verkliga donatorernas berättelser. Något förvånade det Sofi Oksanen.

"Ju mer valfrihet en människa får, desto högre krav ställer hon."

– Jag hade trott att vilket som helst barn duger, bara man får ett barn. Men så var det inte. Ukraina är till exempel ett av de få länder där kunderna får välja barnets kön. Ur nordisk synpunkt är det exotisk.

Surrogatföretaget Tammuz marknadsför sig för nordiska kunder och har egen representant i Sverige. Det israeliskägda företagets surrogatprogram i Ukraina för par som har egna embryon kostar ungefär lika mycket som en genomsnittlig svensk tjänar på ett år. För ett garantiprogram i Georgien som också inkluderar äggdonation blir priset ett par månadslöner dyrare.

Vic inter-jusade Tammuz representant i Finland, läkaren Erkko Viilimäki, år 2018. Viilimäki berättade då att han även var föreningen förstas kund i Finland. Han hade fått barn med hjälp av en ukrainsk äggcellsdonator och en ukrainsk surrogatmamma, men förlossningen skedde i Albanien, eftersom Ukraina endast tillåter gifta heteropar som kunder.

– Jag valde en ung och lätg donator. Det var helt utifrån mina egna preferenser", berättade Erkko Viilimäki då.

Sofi Oksanen tror att kunderna krav handlar om minskhans sätt att reagera på valmöjligheter.

– Ju mer valfrihet en människa får, desto högre krav ställer hon. Så verkar det vara narcsett vad saken gäller.

Även om agenturerna behåller en stor del av pengarna är ersättningen till donatorer och surrogater hög ur ett ukrainsk perspektiv. I ett fattigt och genomkorrupt land är det inte alltid lätt att tinda på de lösgultiga konsekvenserna, när agenturen lockar med en stor engångsersättning. Kriget har förvärrat situationen och i landet finns många interna flyktingar som lämnat östra Ukraina.

– Det finns helt enkelt fler kvinnor som behöver pengar.

Krimnors situation var inte bättre i Sovjetunionen. Det är Oksanen tydlig med. Visserligen var det vanligt att sovjetiska kvinnor utbildade sig i tekniska yrken under tiden då en kvinnlig ingenjör i Norden förtfarande var något sällsynt. Men kvinnor förvistades samtidigt gärna allt arbete i hemmet.

Tillgången till preventivmedel var obetänlig. Och det var kvinnan som var nyckeln till att bli en fullvärdig medborgare. – I Sovjetunionen var det på sätt och vis obligatorisk att bli mamma. En ensam kvinna utan barn kunde till exempel inte få en lägenhet.

Sofi Oksanen serverar borsjtjen av djupa röda skäldar. Jag ligger flera skedar omsnuva i. Rödbetssoppan är hjovlig.

Jag skulle ha blivit förvånad över hur bra hon är på matlagning om jag inte hade läst hemse på Instagram. När pandemin slog till i vårras bröjtade Oksanen med frukostpåtäg livesändningar från sitt kök, där hon lagar enkla rätter, pratar om litteratur och ger okonstlade bodtips.

Jag berättar att den svenska sängaren Tittyo tidigare i år gått ut med att hon fick sin dotter med hjälp av en äggdonation i Ryssland. Tittyo var 50 när hon födde barnet. I podcasten "Hundåren" sa hon att graviditeten skulle ha varit ett stort risktagande med hennes egna ägg, men att kliniken garanterade "normas problemas" om hon togs ett ungt ägg.

Sofi Oksanen tycker att det är first att Tittyo berättat om donationen offentligt. I Finland har ingen lika känd person gått ut med att de fått barn med hjälp av en donator. Och från Hollywood kommer det då och då nyheter att kvinnor i 50- eller 60-årsåldern nirakulöst fått barn. Att läroas som om det gäst till på naturlig vis skapar orcefrstiska förväntningar.

"Jag har funderat på om det är anställda hos Facebook och Google som är dagens adliga"

Oksanen anser inte att fertilitetsbehandlingarna utomlands borde förbjudas. Däremot borde donatorerna få större rättigheter. Och de borde få veta att donationen av äggceller kan gå både fysiska och psykiska men och även leda till att donatorn i framtiden inte kan få egna barn, tycker hon.

I vårras skapade coronapandemin en absurd situation där många behöver fastnade hos sina surrogatmammor. De utländska kunderna måste vara fysiskt på plats för att kunna registrera barnet och skaffa det ett pass, men med pandemin stängdes Ukrainas gränser.

I vanliga fall tar barnet direkt från föräldrarna till kunden. Nu tvingades surrogatmammor att ta hand om barn som de bytt och fött, men som inte var deras.

Att uppfostra någon annans biologiska barn är ett gammalt fenomen. Ensamma kvinnor har gett bort sina barn till fosterfamiljer. Släktingar har tagit hand om barnen när föräldrarna dött. Adelin har betalat ammor och tjänstefolk för att ta hand om barnen.

Det nya är den medicinska utvecklingen som tillåter föräldrar att välja barnets egenskaper och gör det möjligt för kvinnor att bli mammor upp till en hög ålder. Stora technföretag erbjuder sina kvinnliga anställda möjligheten att frysa ner äggceller för att kunna skjuta fram beslutet om barn. Det finns även fall där ett företag erbjuder sig att betala för en surrogatmamma, rapporterade BBC 2019.

– Sådana tjänster är ju inte tillgängliga för alla. För var det sådés som inte utnyttade eller tog hand om sina egna barn. Jag har funderat på om det är anställda hos Facebook och Google som är dagens adliga.

Efter maten dricker vi kaffe med skumrad rejäll och åtr hemmagjorda pralliner med vallmofrön i. För Sofi Oksanen är det tredje eller fjärde gånget kaffe under intervjun.

Här i Ingenbeten brukar hon skriva i långa sjok. Gärna 20 timmar i strick.

Under tiden åtr hon, visst, men ingen tung mat som skulle göra honne trött. Dricker kaffe. Röker cigarretter. Dörren från arbetsrummet till balkongen står öppen.

I arbetsklägenheten finns även ett soverum, men Sofi Oksanens hem ligger på en annan adress i samma studedel.

Hon sänn upp i lyckjedji med en estnisk mor och en finsk far och fyrtiade till Berghäll redan för 25 år sedan. Di var estnickt känt för frivolsgemål och gatuprostitution. 1994 skrev Helsingin Sanomat om "jälkeläkeskalyt", där min kom "ändå från Sovokas" för att köra upp och ner gatorna och inspektera utbudet av kvinnor.

I Berghäll finns förfärande lokaler där dörren står öppen ouvsett tid på dygnet och kunder lockas med massage eller "Sweet Ladies Private Show". Brodvid dem finns vår barer, vegaresällen och hippa barbecuer.

Och hundparker. Den i Deken har en fröbild i det verkliga Helsingfors. Hunden konkretiserar skillnaderna mellan samhällen, säger Oksanen. I Finland är hunden ett sällskapsdjur. I Ukraina finns i princip inga hundparker. Där köper pröuperssoner vårshundar, ett vanligt fenomen i länder där man inte litar på polisen.

Sofi Oksanen säger att hon älskar hundar. Hon skulle gärna ägna en, men har tänkt att det inte fungerar eftersom hon rover så mycket. Under coronatiden finns inte det hindret.

Hon ser redan vilken ras det skulle bli: bolognese, en liten sällskapshund som har sitt ursprung i Italien. Under renässansen användes de som levande vängvärmare och de syns ofta i gamla målningar.

– Bolognesen var vanlig i Sovjetunionen. För att vara en sällskapshund är den ganska maskulös, kraftigare än en bichon frisé. Men den kriker ändå inte mycket mot.

Sofi Oksanen avskyr motion. Hon går inte på promenader. Ska hon lämna de närmaste kvartiten tar hon en taxi.

Under interjun serverar Sofi Oksanen borsjtj med smetana tillsammans med kryddiga köttpräuger. Till efterrätt har vi två sorters hemgjorda pralliner.

■ Fakta | **Sofi Oksanen**

■ **Ålder:** 44.

■ **Bor:** I studsdelen Berghäll i Helsingfors.

■ **Familj:** Maken Juha Korhonen.

■ **Aktuell med:** Romanen "Hundparken" (Albert Bonniers Förlag) som kommer ut på svenska i januari.

■ **Tidigare romaner:** "Stalins kossor", "Baby Jane", "Utrensning", "När duvorna försvann" och "Norma".

■ **Priser:** Tilldelades Finlandspriset 2008, Nordiska rådets litteraturpris 2010 och Svenska Akademiens nordiska pris 2013.

Oksanen driver ett eget förlag som ger ut pocketversioner av hennes böcker. Hjälpt gjorde den en vinst på 2,1 miljoner kronor.

Ändå kom hon till Helsingfors ursprungligen för att studera vid Teaterhögskolan, som var en extremt fysisk plats. Oksanen studerade dramaturgi, men stora delar av utbildningen var gemensamma med dem som skulle bli skådespelare.

"Det var en av anledningarna till att jag startade ett förlag. Jag visste att ingen annan skulle ge ut den på finska."

Teaterhögskolans uttalade mål var att förstärka vår och ens egen identitet som konstnär. Hjälpa studenterna att hitta sitt egna ljänne. Det var en viktig insikt för Oksanen att hon inte behövde vara rädd för att uppropa sig.

– Jag insåg att jag alltid skriver om makistrukturer.

"Utrensning" var ursprungligen en pjäs, som hade sin premiär på Finlands nationalteater 2007. Året efter skrev Oksanen om den till en roman. Flera andra verk har hon först gett ut som romaner och därefter dramatiserat för teaterscenen. Hon har också skrivit librettot till operaversionerna av "Utrensning" och "Baby Jane".

Arbetet med ett nytt verk börjar ofta med ett samhällsproblem, med ett ämne som Sofi Oksanen anser är förbbsett och borde diskuteras mer. Men ett ämne blir ingen bok om det inte finns en berättelse.

– Bra berättelser funkar för vårdigt olika människor, oavsett var de bor eller vad de har för utbildning, konstaterar hon.

Hennes karaktärer försöker överleva i omänskliga situationer och är ofta beredda att skada andra för att själva få det bättre. Samhället kommer inte att hjälpa dem.

"Hundparken" är också en berättelse om att återvända hem. Olenkas family har haft ett relativt sett bra liv i sovjetrepubliken Estland, men flyttar till det gamla hemlandet Ukraina. Ukrainare är den näst största minoriteten i Estland efter ryssar, och många av dem lämnade landet när Estland återfick självständigheten.

– Hemvändarberättelser är en stor romangenre. Ofta handlar böcherna om en man som kommer hem från ett krig och inser att hemmet och världen förändrats. Jag ville skriva en modern version av att återvända hem. Ur baltisk perspektiv slutade andra världskriget först när länderna återtogo blev självständiga på 1990-talet.

I år firar Sofi Oksanen tio år som föreläsare. Exkvinnosföretaget Silberfeldt Ab ger av pocketversioner av hennes böcker.

Hon passade på att starta eget 2011, då pocketutgångsterna för hennes första roman gått ut hos hennes tidigare förlag. Det så Oksanen att hon vills lära sig mer om sälda delar av föreläsarbranschen.

Det har hon gjort med stor framgång. I fjol omsatte Silberfeldt 4,3 miljoner kronor och gjorde en vinst på 2,1 miljoner.

Hon har också gett ut en reviderad upplaga av "GULAG-arkipelagen", Aleksandr Solzjenitsyns klassiska storverk som öppnade världens ögon för Sovjetunionens tvångsarbetslägen.

– Det var en av anledningarna till att jag startade ett förlag. Jag visste att ingen annan skulle ge ut den på finska.

Oksanen skulle vilja ge ut fler böcker av andra författare, men säger att hon hittills inte haft tid för det. Före pandemin hade hon sina skrivvecker i Helsingfors varvat med veckor då hon reste runt i världen för att marknadsföra sina böcker.

Tidigare hse hon framsätte som vältigt pröst, kanske även svår och trät. När läsare nu får följa med in i hennes kök på Instagram blir bilden annorlunda. I matlagningsvideorna är det inte bara författaren, utan också föräldgaren Oksanen som talar.

Hon verkar trivas i rollen som digital folkbildare och vänar sig inte bara till bokläsare, utan också till gymnasieelever som måste skriva litteraturanalyser och människor som inte läser mycket. Bland bennes bokmys finns Stina Jackseons och Malin Persons Gustinn böcker, och den tyska miniebrukssklärdrogen "Gänger i tunnelbanan/Christiane F." (vilter som ungdomar gillar att läsa om droger").

– Jag har ingett ernst genre- och underhållningsbmeratur, tvärtom. Men det är synd om man väljer den enklaste vägen och inte ens försöker lyfta fram samhällsproblem, eftersom underhållningsliteratur har stor potential att påverka samhället. Det är vårdigt svårt att skriva bra underhållning.

"Vill man ha något gjort hjälper det inte att vänta och gråta. Det är bara att börja lära sig och ta hand om saken själv."

Det roliga med författarryrket är skrivandet, säger Sofi Oksanen. Sedan finns det ett antal andra delar, som bokförring och skattefrågor, som inte är roliga men som man måste vara intressera sig för. Precis som i alla andra yrkes.

– Vill man ha något gjort hjälper det inte att vänta och gråta. Det är bara att börja lära sig och ta hand om saken själv.

Vi skälja är efter sex timmar, nästa av maten och samtalet. Det känns som både jag, fotografen Anna Autio och Sofi Oksanen är uppjyfta av att faktisk ha kunnat träffas i pandemitider.

Vid dörren fär jag och Anna varsin plastburk i handen. Sofi Oksanen har packat resten av sössakerna med hem till oss. ■

Annakaisa Suni är journalist och återkommande medarbetare i SvD.
sondag@svd.se

Anna Autio frilansfotograf och bor i Finland. **sondag@svd.se**

Sofi Oksanen på väg in från sitt hem i Berghäll.

"I Ukraina kan giftermål vara det enklaste sättet för en kvinna... eller mej, enkel är fel ord. Men det är det möjligt sätt för en kvinna att flexärja sig. Aktenskap handlar om försörjning."